

משנה פסחים פ"י מ"ד – כתב יד פרמא

מזגו לו כוס שני וכן הבן שואל
אם אין דעת בבן אביו מלמדו:
מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות
שבכל הלילות אנו מטבלין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים.
שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה.
שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי.
לפי דעתו שלבן אביו מלמדו.
מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אבד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה.

משנה מסכת ביכורים פרק ג משנה ו

עודה הסל על כתפו קורא מהגדתי היום לה' אלהיך (דברים כו) עד שגומר כל הפרשה ר' יהודה אומר עד
ארמי אובד אבי הגיע לארמי אובד אבי מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו
וקורא מארמי אובד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה ומניחו בצד המזבח והשתחוה ויצא:

בבלי פסחים קטז, א

מאי בגנות? רב אמ' מתחלה רבא [1] אמ' עבדים היינו לפרעה במצרים

רבינו חננאל מסכת פסחים דף קטז עמוד א

מתחיל בגנות מאי היא אמר רבא מתחלה עובדי כוכבים היו אבותינו רב יוסף אמר עבדים היינו לפרעה
והאידינא עבדין כתרוייהו (וכן ברי"ף)

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז

הלכה א

מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר [שמות
י"ג] זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר [שמות כ'] זכור את יום השבת, ומנין שבליל חמשה
עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי
שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה
משובח.

הלכה ב

מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך, לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד אם היה קטן או
טיפש אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה
ויוציאנו לחירות, ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל
לפי דעתו של בן.

הלכה ג

וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד
שישיב להם ויאמר להם כך וכך אירע וכך היה. וכיצד משנה מחלק להם קליות ואגוזים ועוקרים השולחן
מלפניהם קודם שיאכלו וחוטפין מצה זה מיד זה וכיוצא בדברים האלו, אין לו בן אשתו שואלתו, אין לו אשה
שואלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה, ואפילו היו כולן חכמים, היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה
הזה. [השגת הראב"ד/ חוטפין מצה. א"א פירוש אחר ממהרין לאכול כדי שלא ישנו].

הלכה ד

וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים
וטועין אחר ההבל ורודפין אחר ע"ז, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבתנו ליחודו,

וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו, והוא שידרוש [דברים כ"ו] מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה, וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח.

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קנז

והמצוה הקנ"ז היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר. וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב. כמו שאמרו (הגש"פ) כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. והכתוב שבא על הצווי הזה הוא אמרו ית' (ס"פ בא) והגדת לבנך ביום ההוא וכו'. ובא הפירוש (שם ומכיל") והגדת לבנך יכול מראש חדש תלמוד לומר ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. כלומר מתחלת הלילה חייב אתה לספר. ולשון מכילתא [דרשב"י במדרש הגדול] מכלל שנאמר כי ישאלך בנך יכול אם ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אין אתה מגיד לו תלמוד לומר והגדת לבנך אע"פ שאינו שואלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מניין תלמוד לומר ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים. כלומר שהוא צוה לזכרו כמו אמרו (עשה"ד ע' קנה) זכור את יום השבת לקדשו. וכבר ידעת לשון אמרם (הגש"פ) ואפילו כולנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה כלה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. וכבר התבארו משפטי מצוה זו בסוף פסחים (קטו ב - קיח א):

מכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא בא פרשה טז

ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וגו' אין לי אלא שמזכירים יציאת מצרים בימים בלילות מנין שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (דברים טז ג) ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות כדברי בן זומא וחכמים אומרים ימי חייך בעולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח: אמר להם בן זומא עתידים ישראל שלא להזכור /להזכיר/ יציאת מצרים לעתיד לבוא שנאמר לכן הנה ימים באים נאם יי' ולא יאמר עוד חי יי' אשר העלה את בני ישראל ממצרים כי אם חי יי' אשר העלה את ישראל מארץ צפון (ירמיה טז יד - טו) ר' נתן אומר אשר העלה ואשר הביא מגיד שמזכירים יציאת מצרים לעתיד לבוא

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יג

(ג) ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה מכלל שנאמר והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר, יכול אם [י]שאלך אתה מגיד לו ואם לאו אי אתה מגיד לו ת"ל והגדת לבנך אע"פ שאינו שואלך. אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מנין ת"ל ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יג פסוק ח

"והגדת לבנך" - אף על פי שלא (י)שאלך. אין לי אלא בזמן שיש לו בן, בינו ל[בין] עצמו ובינו לבין אחרים מנין? ת"ל והגדת לבנך.

אגרת הרמב"ם לרבי פנחס הדיין (אגרות הרמב"ם מהדורת הרב שילת עמ' תמ-תמא

אָפּרשׁ: דע, אַלופי ומידעי, שְׁכַל מִי שֶׁכָּתַב סֵפֶר, בֵּין בְּדַבְרֵי תוֹרָה בֵּין
בְּדַבְרֵי שְׁאֵר הַחֻמּוֹת, בֵּין מִן הַגּוֹיִם⁹ הַקְּדֻמוֹנִים בְּעֲלֵי הַחֻמּוֹת בֵּין מִן
הַרוֹפְאִים, אֶחָד מִשְׁנֵי דְרָכִים הוּא אוֹחוֹז: או⁹ דְּרַךְ חֲבוּר, או דְּרַךְ פְּרוּשׁ.
וְדֶרֶךְ הַחֲבוּר לְהַזְכִּיר הַדְּבָרִים הַנְּכֻוֹנִים בְּלִבְדּוֹ, בְּלֹא קִשְׂיָא וּבְלֹא פְּרוּק וּבְלֹא
15 שׁוּם רְאִיָּה בְּעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה רַבְּנּוּ הַקְּדוֹשׁ בְּחֲבוּר הַמְּשָׁנָה. וְדֶרֶךְ הַפְּרוּשׁ
לְהַזְכִּיר הַדְּבָרִים הַנְּכֻוֹנִים וְדְבָרִים אַחֲרִים סוֹתְרִין אוֹתוֹן, וְהַקְּשִׁיּוֹת עַל כָּל
דָּבָר, וְהַפְּרוּק, וְהַרְאִיָּה שֶׁזֶה הַדְּבָר אֵמֶת וְזֶה שֶׁקֶר, או שֶׁזֶה רְאִי וְזֶה אֵינוֹ

רְאִי. וְזֶהוּ²⁴ דְּרַךְ הַתְּלֻמוּד, שֶׁהַתְּלֻמוּד פְּרוּשׁ הַמְּשָׁנָה. וְאֲנִי לֹא עָשִׂיתִי
פְּרוּשׁ, אֶלָּא חֲבוּר, דְּרַךְ הַמְּשָׁנָה. וְשָׂמָא יֹאמֵר מִי שֶׁלֹּא יָבִין, וְהֵלֵא בְּמְשָׁנָה

אגרת הרמב"ם לתלמידו הרב יוסף בן יהודה (אגרות הרמב"ם מהדורת הרב שיל"ת
עמ' ש-שא)

דע כי אני לא חיברתי זה החיבור כדי להתגדל בו בישראל, או כדי לקנות לי שם... אלא לכתחילה חיברתי
אותו, ושהדי במרומים, בעבור עצמי, כדי להיפנות מהחקירה והחיפוש אחרי ההלכות הדרושות בכל פעם,
ולמען עת הזקנה, ולשם ד' יתברך, כי, בא', קנא קנאתי לד' א' ישראל, בראותי אומה מבלי ספר מחוקק כולל
באמת, ומבלי דעות אמיתיות ומבוררות, ועשיתי מה שעשיתי, לשם ד' בלבד.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א

הלכה יא

וחייב לשלש את זמן למידתו, שליש בתורה שבכתב, ושליש בתורה שבעל פה, ושליש יבין וישכיל אחרית דבר
מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר
המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה, וענין זה הוא הנקרא גמרא.
הלכה יב

... במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא לתלמוד תורה שבכתב
ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזמנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר
מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו.

[1] בכ"י וטיקן 109 ובדפוס וילנה – שמואל; כתב-יד ביהמ"ל (ניו יורק) 1608 – רבין; כתב-יד ביהמ"ל 1623 –
רבה.